

HANEHALKI BORCUNUN BELİRLEYİCİLERİ: FETHİYE ÖRNEĞİ*

Ali ÇİMAT*
Mehmet AVCI**
Yahya NAS***

ÖZET

Son yıllarda yakalanan ekonomik istikrarla beraber hanehalkı harcanabilir gelirin de ve hanehalkı borcunda da gözle görülür bir artış olmuştur. Bu çalışmada, hanehalklarının borçluluk yapıları, borçlanmalarına neden olan ekonomik faktörler ve bu faktörlerle borçlulukları arasındaki ilişki düzeyi araştırılmıştır. Hanehalkı borcu ile hanehalkı borcunu etkileyen faktörler arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Fethiye’de ikamet eden hanehalklarına anket uygulanmış ve 608 katılımcıdan elde edilen veriler analiz edilmiştir. Sıralı lojistik regresyon modelinin kullanıldığı analiz sonucunda aylık gelirin borçluluk ile pozitif yönlü bir ilişki içerisinde olduğu; düzenli gelirin, ev sahipliğinin ve gayrimenkul sahipliğinin borçluluk ile negatif ilişki içerisinde olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hanehalkı Borcu, Hanehalkı Borcunun Belirleyicileri, Gelir-Tüketim Hipotezleri, Sıralı Lojistik Regresyon

DETERMINANTS OF HOUSEHOLD DEBT: FETHİYE EXAMPLE

ABSTRACT

Together with economic stability attained in recent years, there has been an increase visibly in household disposable income and household debt. In this study, structure of household indebtedness, debt ratios, and economic factors that causes to their debts and relationship level between these factors with their indebtedness has been researched. In order to determine the relationship between household debts with factors affecting household debt, the survey was applied to households residing in the Fethiye and the data obtained from 608 participants were analyzed. Result of analysis that used ordinal logistic regression model, a positive relationship between monthly income with indebtedness; a negative relationship between regular income, home ownership and real estate ownership with indebtedness was determined.

Keywords: Household Debt, Determinants of Household Debt, Debt Indicators, Income-Consumption Hypothesis, Ordinal Logistic Regression

GİRİŞ

Son yıllarda yakalanan ekonomik istikrarla beraber milli gelirde önemli ölçüde artış olmuş, buna bağlı olarak hanehalklarının harcanabilir geliri ve varlıkları da artmıştır. Ancak hanehalkı harcanabilir gelirleri ve varlıkları artarken, hanehalkı borcu daha büyük bir artış göstermiş, hanehalkı tasarruf oranları düşmüştür. 2003 yılından

* Bu çalışma, Yahya Nas’ın “Hanehalkı Borcunun Belirleyicileri: Fethiye İlçesi Örneği” isimli yüksek lisans tezinden derlenerek hazırlanmıştır.

* Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Birimler Fakültesi, Prof. Dr.

** Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Birimler Fakültesi, Yrd. Doç. Dr.

*** Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi

2016 yılı Mart ayına kadar geçen süre içerisinde hanehalkı borcu 13,4 milyar TL'den 441,10 milyar TL'ye yükselmiştir. 13 yıllık süre içerisinde hanehalkı her yıl ortalama yüzde 32,9 oranında artarak 2016 Mart ayında, 2013 yılına göre yaklaşık 32 kat artış göstermiştir. 2003 yılından 2013 yılına kadar geçen süre içerisinde hanehalkı yükümlülüklerinin cari fiyatlarla GSYİH'ya oranı yüzde 3'ten yüzde 22'ye yükselmiştir. Hanehalkı borcundaki aşırı artış nedeniyle 2013 yılında özellikle kredi kartı ile yapılan harcamalara yeni düzenlemeler getirilmiştir. Yapılan alışverişin türüne göre taksit sayısı azaltılmış ya da tamamen kaldırılmıştır. Bir tüketicinin birden fazla kredi kartı kullanmasını zorlaştıracak önlemler alınmıştır. Ayrıca bankaların kullandığı kredilerin vadeleri de kısaltılmıştır (BDDK, 2014). Yapılan düzenlemelerin etkisiyle GSYİH'ya oranı yüzde 23,9 olan hanehalkı borcu, 2015 yılı itibariyle yüzde 22 seviyelerine gerilemiştir.

Tablo.1: 2003–2016 Yılları Arası Türkiye Hanehalklarına İlişkin Ekonomik Veriler

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Eyl.1 4	Eyl.1 5	Mar.1 6
Hanehalkı Yükümlülükleri (Milyar TL)	13,4	28,3	48,8	77,0	104, 1	129, 0	149, 0	195, 1	252, 0	299, 9	373,0	389,7	430,2	441,1
Yükümlülükler / GSYİH (Cari Fiyatlarla (%))	3,0	4,1	7,5	10,2	12,3	13,6	15,6	17,8	19,4	21,2	23,9	22,3	22,0	-
Hanehalkı Harcanabilir Gelir	180, 3	218, 8	233, 4	404, 7	459, 2	352, 8	408, 9	448, 8	531, 2	613, 9	673,6 *	-	-	-
Yükümlülükler / Harcanabilir Gelir (%)	7,5	12,9	20,9	19	22,7	36,6	36,4	43,5	47,4	48,9	55,4	-	-	-
Tasarruf Oranı (%)	26,4	24,2	14,8	10,3	12,2	7,9	9	7,3	7,5	7,3	-	-	-	-

KAYNAK: TÜİK, TCMB 2005–2016 Yılları arasında yayınlanan Finansal İstikrar Raporlarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

* 2013 Mayıs ayı itibariyle tahmin edilen harcanabilir gelir.

Cari fiyatlarla hanehalkı harcanabilir gelirleri 2003 yılında 180,3 milyar TL iken, 2013 yılında 673,6 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. 2003 yılından 2013 yılına kadar geçen sürede hanehalkı harcanabilir geliri yaklaşık 4 kat artmıştır. 2003 – 2013 yılları arasında hanehalkı yükümlülüklerinin hanehalkı harcanabilir gelirine oranı yüzde 7,5 seviyelerinden yüzde 55,4 seviyelerine yükselmiştir. 2013 yılında hanehalkı harcanabilir gelirlerinin yarısından fazlasını yükümlülüklerine ayırmak zorunda kalmışlardır. Aynı dönem içerisinde hanehalkı tasarruf oranlarında da dikkat çekici bir gerileme söz konusudur. 2003 yılında tasarruf oranı yüzde 26,4 iken, 2013 yılına gelindiğinde bu oran yüzde 7,3 seviyelerine gerilemiştir. Tasarruf oranlarının

düşük seviyede kalması nedeniyle 2014–2018 yıllarını kapsayan 10. Kalkınma Planı'nda özellikle hanehalkı tasarruflarının artırılmasına yönelik kararlar alınmıştır. 10. Kalkınma Planı Öncelikli Dönüşüm Programları Eylem Planı kapsamında alınan bu kararlara göre, lüks tüketimi caydırmaya yönelik vergilendirmeler yapılması, tasarruf amaçlı konut alımlarının teşvik edilmesi, altın bankacılığının geliştirilmesi planlanmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2013).

Hanehalkı borcunun kısa sürede bu kadar yükselmesinin birçok nedeni vardır. Özellikle yüksek enflasyonların yaşandığı 90'lı yıllarda ve 2000'li yılların başında ekonomik istikrarsızlık ve yüksek enflasyon borçlanma olanaklarını yok denilecek düzeye indirmiştir. Daha sonraki dönemlerde piyasalarda yaşanan olumlu gelişmeler bankalar başta olmak üzere finansman şirketlerinin kredi vadelerini uzatmasına ve faiz oranlarını düşük seviyelere çekmesine neden olmuştur. Merkezi otoritenin tüketimi artırıcı politikalar uygulaması da borçlanma sürecini hızlandırmıştır. Montgomerie (2006) tarafından ABD, İngiltere ve Kanada ülkelerini kapsayan çalışmada kredi artışına yönelik kamu politikalarının doğrudan hanehalkı borçluluğunu artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Makroekonomik değişkenlerin yanında hanehalkı bireylerinin kararlarına dayanan tercih, beklenti gibi mikro düzeyli değişkenler de hanehalkı borçluluğunu etkileyen faktörler arasında yer almaktadır. Bu çalışmanın hanehalkı boyutunda ele alınmasının en büyük nedeni; hane içinde baskınlığı olan bir bireyin, örneğin aile reisinin almış olduğu bir kararın hanehalkını oluşturan tüm bireyleri etkileyecek olmasıdır. Bu bağlamda, tüketici vasfındaki bireylerden daha ziyade sonuçları açısından hanehalkı kavramının kullanılması daha anlamlıdır.

Tablo.2: Türkiye Hanehalkı Yükümlülüklerinin Genel Dağılımı

	Hanehalkı Borçluluk Türleri (Milyar TL)	2012	2013	Eyl.14	Eyl.15	Mar.16
Bankalara Olan Borçlar	Konut Kredileri	88,1	107,5	121,5	142,8	148,4
	Taahhüt Kredileri	7,9	8,1	6,4	5,6	5,4
	İhtiyaç Kredileri + Diğer Krediler*	103,1	126,3	150,7	164,6	167,1
	Bireysel Kredi Kartı Alacakları	74,9	87,7	80,7	83,9	85,1
	Bankalara Olan Borçlar Toplamı	274,0	329,6	359,3	396,9	406,1
Banka Dışı Kaynaklara Olan Borçlar	Tüketici Finansman Şirketlerinden Sağlanan Krediler	6,0	7,0	7,8	9,5	10,5
	TOKİ Geri Ödemeleri	10,9	11,8	13,2	12,0	12,0
	Varlık Yönetim Şirketi Alacakları	9,0	10,9	9,4	11,8	12,5
	Banka Dışı Kaynaklara Olan Borçlar Toplamı	25,9	29,7	30,4	33,3	35,0
Hanehalkı Borçları Genel Toplamı		299,9	359,3	389,7	430,2	441,1

KAYNAK: TCMB tarafından 2013-2016 yılları arasında yayınlanan Finansal İstikrar Raporlarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Hanehalkı yükümlülüklerinin genel dağılımına bakıldığında bankalardan sağlanan kredilerin borçlanmada büyük bir paya sahip olduğu görülmektedir. Toplam hanehalkı borçlarının yüzde 92'si bankalara olan borçlardan kaynaklanmaktadır. Banka kaynaklı borçların yaklaşık yüzde 41'i ihtiyaç kredilerinden, yüzde 36,5'i konut kredilerinden oluşmaktadır. Bankalara olan borçların yüzde 21'i kredi kartı borçlarıdır. TOKİ taksitleri, tüketici finansman şirketlerinden sağlanan krediler ve varlık yönetim şirketlerinin alacakları banka dışı kaynaklara olan borçları oluşturmakta olup, toplam hanehalkı borcunun yüzde 8'ini kapsamaktadır. Nitelik itibariyle, TOKİ taksitleri konut kredileriyle, tüketici finansman şirketlerinden sağlanan krediler, taşıt kredileriyle benzerlik göstermektedir. Banka dışı kaynaklara olan borçların ortalama yüzde 3'ünü varlık yönetim şirketlerinin alacakları oluşturmaktadır. Her ne kadar toplam hanehalkı borcu içerisinde küçük bir paya sahip olsa da niteliği itibariyle son dönemde bu şirketlerin isimlerinin borçluluk türleri içerisinde yer alması dikkat çekicidir. Varlık yönetim şirketleri, bankaların idari takip ya da icra yoluyla tahsil edemediği alacakları satın alırlar ve borcunun vadesinde ödemeyen ya da ödeyemeyen borçluların yeni muhatabı olurlar (VYŞD¹, 2013). Varlık yönetim şirketlerinin alacakları 2012 yılından 2016 yılı Mart ayına kadar geçen sürede yüzde 39 oranında artarak 9 milyar TL'den 12,5 milyar TL'ye yükselmiştir.

1. HANEHALKI KAVRAMI VE GELİR TÜKETİM HİPOTEZLERİ

TUİK hanehalkını, 'Aralarında akrabalık bağı bulunsun ya da bulunmasın aynı konutta yaşayan, temel ihtiyaçlarını birlikte karşılayan, hanehalkı hizmet ve yönetimine iştirak eden bir veya birden fazla kişiden oluşan topluluktur.' şeklinde tanımlamıştır (TUİK, 2011). Hanehalkı anne baba çocuktan oluşan bir aile olabileceği gibi, farklı şehirlerden gelmiş olan ve aynı evi paylaşan üniversite öğrencilerinden de oluşabilir. Hanehalkını oluşturan bireyler arasında kan bağı olmasa da, elde edilen gelirin nasıl kullanılacağı konusunda birbirlerini etkileyen bir bağ vardır. Alınan kararların neticesi hanede yaşayan bireylerin tamamını etkiler. Hanehalklarının aldığı kararlar ortak olduğu gibi, haneye gelen gelirin kullanımı da ortaktır.

Hanehalklarının borçlanma kararı vermelerine dayanak teşkil eden davranışların daha iyi anlaşılabilmesi için gelir tüketim hipotezleri analiz edilmelidir. 19. yüzyılın başlarından itibaren ekonomistler gelir ile tüketim arasındaki ilişkiyi

¹ Varlık Yönetim Şirketleri Derneği

bulmaya yönelik birçok çalışma yapmışlardır. Günümüzde gelir tüketim hipotezleri olarak anılan bu çalışmalar yapıldıkları döneme göre kısmen tutarlı olurken, kısmen de mevcut ekonomik koşulların değişmesiyle tutarsız hale gelmişlerdir (Altunöz, 2014). Gelir tüketim hipotezleri ilk olarak Irving Fisher'ın ortaya attığı Zamanlar Arası Tüketim Tercihi Teorisi ile başlamıştır. I. Fisher'ın ardından Keynes'in Mutlak Gelir Hipotezi, Duesenberry'in Nispi Gelir Hipotezi, Modigliani'nin Yaşam Boyu Gelir Hipotezi, Friedman'ın Sürekli Gelir Hipotezi ve Hall'in Tesadüfi Yürüyüş Hipotezi gelir ile tüketim arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya yönelik yapılan başlıca çalışmalardır (Özkul ve Tapşın, 2010: 7).

1.1. Zamanlar Arası Tüketim Tercihi Hipotezi

1930 yılında Irving Fisher, ilk dönem bugünü, ikinci dönem geleceği temsil etmek üzere iki dönemli bir model ortaya koymuştur. Fisher'a göre bireyler, sadece mevcut dönemdeki gelirlerini değil gelecek dönemdeki gelirlerini de dikkate alarak tüketim ya da tasarruf yapma kararı alırlar. Modigliani'nin yaşam boyu gelir hipotezine ve Friedman'ın sürekli gelir hipotezine dayanak teşkil edecek olan bu teoriye göre, bireyler gelecekte elde edecekleri gelirlerini de dikkate alarak iki farklı şekilde karar verebilirler. İlkinde bugünkü tüketimi gelecekteki tüketime tercih edebilirler. Bu durumda mevcut dönemde elde ettikleri gelirlerinden daha fazla harcama yaparak borçlanabilirler. Ya da gelecek dönemde yapacakları tüketimi şimdiki dönemde yapacakları tüketime tercih edebilirler. Bu durumda da mevcut dönemde elde ettikleri gelirlerinin büyük bir kısmını harcamayarak tasarruf yapabilirler. Rasyonel davrandığı düşünülen bireyler, gelecek dönemde elde edecekleri gelirin ve tüketim harcamalarının bugünkü değeri ile mevcut dönemde elde ettikleri gelirlerinin ve tüketim harcamalarının değerini kıyaslayarak faydalarını en üst düzeye çıkarmayı amaçlarlar. Eğer mevcut dönemde borçlanmak daha yüksek faydayı sağlayacaksa, tasarruf yapmak yerine tüketim harcaması yapmayı tercih edeceklerdir. Tersine bir durumda da tasarruf yaparak gelecek dönem gelirlerini artırmak isteyeceklerdir. Fisher'ın teorisinde borç almada ve borç vermede uygulanan faiz oranları, gelecek dönem ile mevcut dönem arasında yapılacak tercihi belirlemektedir. Mevcut dönemde gerçekleşen borçlanma faiz oranı ile tasarrufların gelecek dönemde sunacakları faiz getirileri büyük önem taşır. Zira bu durumun tüketimin daha pahalı

olması ya da gelecek dönemdeki gelirin mevcut dönemdeki değerinin daha düşük olmasıyla ilgilidir (Taşdemir, 2006: 117).

1.2. Mutlak Gelir Hipotezi

J. M. Keynes tarafından (1936) ortaya atılan mutlak gelir hipotezine göre, bireylerin tüketimleri doğrudan harcanabilir gelirleriyle ilişkilidir. Harcanabilir gelir, kişisel kullanılabilir gelirden gelir vergisi gibi dolaysız vergilerin çıkarılmasıyla elde edilir. Bireylerin harcanabilir gelirleri arttıkça, tüketimleri artmaktadır. Ancak, belirli bir düzeyden sonra tüketim harcamalarındaki artış, gelirlerindeki artışa oranla daha az olmaktadır. Buna bağlı olarak bireylerin gelir düzeyleri yükseldikçe ortalama tüketim eğilimleri de azalmaktadır (Hüsnüoğlu ve Güler, 2010: 202). Keynes'e göre, faiz oranlarının tüketim üzerinde belirleyici bir etkisi yoktur. Faiz oranlarında meydana gelen değişimler tüketim harcamalarını çok büyük ölçüde etkilemez. Tüketim harcanabilir gelirle doğrudan ilişkilidir. Harcanabilir geliri artan tüketici, tüketim harcamalarını da artırır. Ancak, 'Temel Psikolojik Yasa' gereği tüketim harcamalarındaki artış gelirdeki artıştan daha düşük oranda olacaktır (Keynes, 1936: 52).

1.3. Nispi Gelir Hipotezi

J. Duesenberry (1949) gelir ile tüketim arasındaki ilişkiyi nispi gelir hipotezi ile açıklamıştır. Duesenberry, hipotezini iki temel varsayım üzerine kurmuştur. Bunlardan ilki bireylerin tüketim davranışlarında çevresinden etkilenmesiyle ilgilidir. İkincisi ise bireylerin gelir artışlarında gösterdikleri tepkiyi, gelirlerinde meydana gelen azalışta göstermemeleriyle ilgilidir (Tarı ve Çalışkan, 2005: 6). Nispi gelir hipotezine göre, bireylerin tüketim kararları sadece harcanabilir gelirlerine bağlı değildir. Bireyler yaşadıkları çevrenin sosyal ve ekonomik yapısının etkisi altında kararlar verirler. Bireyin geliri yaşadığı yerde bulunan diğer bireylerin gelirleriyle benzerlik gösterir. Birey düşük gelir grubunda yer alıyorsa kendisinin de geliri düşüktür. Bireyin geliri artarken yaşadığı yerdeki bireylerin geliri de aynı oranda artıyorsa nispi gelirinde bir değişim olmayacaktır. Nispi geliri değişmeyen bireyin tüketime ayırdığı pay da değişmeyeceği için ortalama tüketim eğilimi de değişmez (Ünsal, 2007: 422). Duesenberry'e göre bireyler gelirleri artarken tüketim harcamalarını artırmaktadır. Fakat gelirleri azalsa bile tüketim harcamalarını aynı oranda azaltmamaktadırlar. Bunun nedeni buldukları sosyal statüyü korumak

istemeleriyle ilgilidir. Ayrıca tüketim davranışları, belli bir süreden sonra alışkanlık haline dönüşür. Bireyler süreklilik arz eden tüketim harcamalarını karşılamak için eskiye oranla daha düşük olan gelirlerinden tüketim harcamaları için daha fazla pay ayırırlar.

1.4. Yaşam Boyu Gelir Hipotezi

Fisher'ın (1930) zamanlar arası tüketim tercihi hipotezinden yola çıkarak, 1950 yılında Franco Modigliani öncülüğünde, Albert Ando ve Richard Brumberg tarafından geliştirilen yaşam boyu gelir hipotezine göre, tüketim sadece bugünkü gelirin bir fonksiyonu değildir. Bireyler tüketim kararı verirken ömürleri boyunca elde etmeyi umdukları gelirleri dikkate alırlar (Yamak ve Abdioğlu, 2007). Modigliani ve diğerleri insan ömrünü üç evrede değerlendirmişlerdir. Yaşamın birinci evresi gençlik dönemidir. Bu dönemde bireyin geliri ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalır. Tüketimin gelirden daha fazla olması sebebiyle bireyler tasarruf yapamadıkları gibi borçlanmak zorunda kalırlar. Yaşamın ikinci evresi orta yaş dönemidir. Bireyler yaşamlarının bu döneminde çok fazla tasarruf yaparak hem gençlik evresindeyken aldıkları borçları öderler, hem de yaşlılık evresinde tüketmek üzere tasarruf yaparlar. Yaşamın üçüncü evresi yaşlılık ya da emeklilik dönemidir. Bu dönemde bireylerin gelirlerini artırma imkânı kalmadığı için tüketim harcamalarını orta yaş döneminde yapmış oldukları tasarruflardan karşılarlar (Düzgün, 2009: 177).

1.5. Sürekli Gelir Hipotezi

Yaşam boyu gelir hipotezi gibi sürekli gelir hipotezi de zamanlar arası tüketim tercihi hipotezine dayanır. Milton Friedman (1957) tarafından geliştirilen bu teori geliri, sürekli gelir ve geçici gelir olarak ikiye ayırmaktadır. Sürekli gelir, bireyin servetiyle, yaşamı boyunca elde etmeyi planladığı gelirin toplamından oluşurken, geçici gelir olağan dışı durumlardan kaynaklanan gelir artışını ya da gelir azalışını ifade etmektedir. Geçici gelir artışları ya da azalışları, tüketimde de geçici artışlara ya da azalışlara sebep olurken, uzun vadede sürekli gelirden artış meydana gelmediği sürece tüketimde sürekliliğini koruyan bir artış söz konusu olamaz. Bireyler tüketim kararlarını sürekli gelirlerini dikkate alarak verirler. Sürekli gelir uzun vadede, hem emekten hem de sermayeden elde edilebilir (Çolak ve Öztürkler, 2012: 4).

1.6. Tesadüfî Yürüyüş Hipotezi

Gelir ile tüketim arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışan bir diğer hipotez de ilk kez J. F. Muth (1961) tarafından ortaya atılan, 1970'lerde Robert Lucas ve 1978'de Robert Hall tarafından geliştirilen rasyonel beklentiler teorisidir. Hall, tüketimin uzun dönemde elde edilen gelirin bir fonksiyonu olduğunu ileri süren sürekli gelir hipotezi ile yaşam boyu gelir hipotezini, rasyonel beklentiler teorisi çerçevesinde tekrar ele almıştır. Hall'a göre tüketim harcamalarındaki değişimler tamamen rastlantısaldır. Tüketim harcamaları üzerinde etkili olan tek değişken bir önceki dönem tüketim harcamalarıdır. Bireylerin geleceğe dönük rasyonel beklentileri söz konusudur. Bir başka ifadeyle bireyler gelecekte elde edecekleri gelirleri tahmin edebildikleri sürece istikrarlı bir tüketim harcaması içinde bulunacaklardır. Gelirlerinde beklenmedik bir değişme olmadığı sürece, tüketim harcamalarında da büyük bir değişiklik olmayacaktır. Ancak gelecekteki tüketimle ilgili öngöründe bulunmak mümkün olmadığı zaman tüketim tesadüfî bir yol izleyecektir (Yamak ve Abdioğlu, 2007).

2. HANEHALKI BORCUNUN BELİRLEYİCİLERİ

Hanehalkını oluşturan bireylerin tüketim kararlarını etkileyen birden fazla faktör vardır. Talep edilen ürünün fiyatı, ikamesinin olup olmaması, tüketicin geliri, diğer malların fiyatı ve tüketicinin zevk ve tercihleri ve gelecekle ilgili beklentileri talebi etkileyen faktörlerdendir. Tüketicin gelecekle ilgili beklentileri sadece kendi koşullarında meydana gelen değişmelerinden etkilenmez. Ekonomik karar birimlerinden bir diğeri olan merkezi otoritenin uyguladığı para ve maliye politikaları ve uygulanan bu politikaların ekonomi üzerindeki sonuçları, tüketicinin gelecekle ilgili beklentilerini şekillendirir. Tüketicinin gelecekle ilgili öngörülerini, şimdiki zamanda alacağı kararlar üzerinde doğrudan etkilidir. Piyasa mekanizmasının işleyişini sağlayan ya da işleyişinden etkilenen bu faktörlerin bir kısmı doğrudan hanehalkı borçluluğunu etkilerken bir kısmı da dolaylı yünden hanehalkı borcunu etkilemektedir. Keese (2012), Arvai ve Toth (2001) tarafından yapılan çalışmalarda gelecekteki gelir artışı beklentisinin, Turinetti ve Zhuang (2011) tarafından yapılan çalışmada da tüketici güveninin borçlanmayı artırdığı, sonucuna ulaşılmıştır. Borçlanma imkânları, hanehalkı geliri, hanehalkının yapısı, hanehalkı varlıkları,

hanehalkı reisinin tüketim davranışları ve fiyat değişimleri hanehalkı borcunu belirleyen başlıca faktörlerdir.

2.1. Borçlanma İmkânı

Hanehalklarının borçlanma kararı almaları tek başına yeterli değildir. Borçlanma kararıyla birlikte borçlanabilecekleri bir ortama sahip olmaları da gerekir. Mevcut koşullar içerisinde hanehalklarının borçlanmalarını teşvik edici birçok imkân bulunmaktadır. Hanehalkları yakın çevrelerinden alabilecekleri borçların dışında finansman şirketleri vasıtasıyla da borçlanabilmektedir. Bankaların krediler için uyguladıkları faiz oranlarının düşük olması ve kredi geri ödeme vadelerinin uzaması düşük gelir grubunu oluşturan hanehalklarını bile borçlanabilecekleri bir ortam sunmaktadır. Kredi faiz oranlarının düşmesi, kredi çeşitlerinin artması ve geri ödeme vadelerinin uzaması kredileri daha cazip hale getirmekte ve kredi talebini artırmaktadır. Daha kolay şartlar altında borçlanma imkânı bulan hanehalkları mevcut gelirleri ile karşılayamadıkları ihtiyaçlarını bankaların sunduğu krediler aracılığıyla gelecek döneme yayararak karşılamaktadırlar. Keese (2012) tarafından yapılan çalışmada borçlanma imkânlarının, Anderlani ve diğerleri (2012) tarafından yapılan çalışmalarda kredi kullanabilme imkânlarının borçlanmayı artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Özkoç ve Üçdoğruk (2008) tarafından yapılan çalışmada kentsel alanlarda yaşayanların banka kaynaklı borçlarının, kırsal alanlarda yaşayanların ise yakın çevre kaynaklı borçlarının daha fazla olduğu görülmüştür.

2.2. Hanehalkı Geliri

Borçlanmaya neden olan en önemli faktör gelirdir. Hanehalkının gelir düzeyi borçlanmanın şeklini belirlemektedir. Hanehalkları özellikle zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla yaptıkları harcamaları karşılamak için borçlanma yoluna gidebilirler. Gelir yetersizliği bireyleri borçlanmaya itebilir. Gelir yetersizliği yoksullukla kendini gösterebilir. Uzun süreli işsiz kalma durumları hanelerin gelirlerinin azalmasına ya da tamamen kesilmesine neden olabilir. Cox ve Jappelli (1993), Magri (2002) ve Thaicharoen ve diğerleri (2004) tarafından yapılan çalışmalarda cari gelir ile borç talebi arasında negatif yönlü bir ilişki tespit etmişlerdir. Gelir yetersizliği borçlanmaya neden olduğu gibi, yeterli ve sürekli gelir de borçlanmaya neden olabilir. Hanehalkı bireylerinin gelecek dönemde de gelir elde edecekleri düşüncesi ve gelirlerinin mevcut dönemde borç taksitlerini ve diğer

giderlerini karşılama kapasitesi, borçlanma kararı almalarında etkili olabilir. Hanehalkı gelirin artması da azalması da farklı açılardan borçlanmaya neden olabilir. Kişi başına düşen harcanabilir gelirin fazla olması, hanehalkı gelirin süreklilik arz etmesi yatırım amaçlı borçlanmalarda etkili olabilir. Bunun yanında uzun süreli işsizlik, düşük gelir düzeyi ve yoksulluk gibi etmenler, gelir yetersizliğine ve zorunlu ihtiyaçlarının borçlanma yoluyla karşılanmasına neden olabilir.

2.3. Hanehalkının Yapısı

Hanehalkını oluşturan birey sayısı, hanede yaşayan bağımlı kişi sayısı, hanehalkı reisinin eğitim düzeyi ve hanehalkının tipi hanehalkı borçlanmasını etkileyen faktörlerdendir. Haneye giren gelir sabitken hanede yaşayan birey sayısı arttıkça kişi başına düşen harcanabilir gelirden azalma olacaktır. Bunun yanında hanede yaşayan bağımlı kişi sayısının artması da kişi başına düşen harcanabilir gelirin azalmasına anlamına gelmektedir. Bu durumda, hanehalkı reisi ya haneye alternatif gelir kaynağı oluşturacak ya da gelecek dönemde elde etmeyi planladığı geliri beklentilerine bağlı olarak şimdiki dönemde harcama kararı alacaktır. Aldığı bu karar finansman kaynağı temin etmesi durumunda borçlanmasına sebep olacaktır. Walker'in (1996) yaptığı çalışmada ailedeki çocuk sayısının borçlanmayı artırdığı, Chen ve Chivakul'un (2008) yaptığı çalışmada genç hanehalkı üyelerinin kredi talebinin arttığı, Mewse ve diğerlerinin (2010) yaptığı çalışmada da borcu olanlar ile olmayanlar arasında demografik farklılıkların olduğu belirlenmiştir.

2.4. Hanehalkı Varlıkları

Hanehalkının taşınmaz ve taşınabilir varlıklarındaki artış hanehalkı borcunu artıran faktörler içerisinde yer almaktadır. Mevcut dönem gelirleri ile konut başta olmak üzere gayrimenkul ya da araba benzeri menkul kıymet sahibi olmayan hanehalkları, borçlanma yoluyla varlık sahibi olabilmektedir. Hanehalkı bireyleri, özellikle konut sektöründe meydana gelen fiyat artışlarına bağlı olarak kredi çekmek kaydıyla konut ya da başka bir gayrimenkul satın alıp fiyat yükselmelerine paralel olarak kar ederek satmaktadırlar. Kredi faiz oranlarının sabit kalmasına karşılık gayrimenkullerin değerlendirilmesi bu alanda yapılan hanehalkı yatırım harcamalarını artırmıştır. Bunun yanında gayrimenkul sahibi olan hanehalklarının yaptıkları işten elde ettikleri gelirlerinin dışında sahip oldukları gayrimenkullerden elde ettikleri kira gelirleri gelir seviyelerinin yükselmesine neden olmaktadır. Keese (2009) tarafından yapılan çalışmada konut kredilerinin borçlanmayı etkileyen en büyük faktör olduğu

tespit edilmiştir. Crook (2001), Del Rio ve Young (2005) ile Crook ve Hochguertel (2005) tarafından yapılan çalışmalarda, varlıklarla borç talebi arasında pozitif yönlü bir ilişki belirlenmiştir.

2.5. Hanehalkı Reisinin Tüketim Davranışları

Talebi etkileyen faktörler olarak da nitelendirilen hanehalkı bireylerinin zevk ve tercihleri, geleceğe yönelik beklentileri ile sergiledikleri rasyonel davranışlar borçluluklarını etkilemektedirler. Hanehalkı reisinin ekonomik yapıya ilişkin güven derecesi de borçlanmasında büyük paya sahiptir. Hanehalkı reisi mevcut dönemde ve gelecek dönemde piyasaya ilişkin güven duygusu barındırıyorsa bu durum daha rahat karar vermesine neden olacaktır. Tüketicinin gelecekle ilgili olumlu ya da olumsuz beklentilerinin temelinde geçmiş dönemde yaşanmış ya da mevcut dönemde yaşanmakta olan ekonomik gelişmeler yer almaktadır. Gerek tüketicinin kendi ekonomik koşullarında yaşanan gelişmeler, gerekse tüketicinin kontrolü dışındaki ekonomik koşullarda yaşanan gelişmeler, tüketicinin gelecekle ilgili beklentilerini belirleyecektir. Hanehalklarının borçlanmasında hanehalkı reislerinin bireysel özellikleri de önem taşımaktadır. Hanehalkı reisinin eğitim düzeyi borçlanmayı etkileyen bir diğer faktördür. Eğitim düzeyi ile rasyonel davranış ve hanehalkı geliri arasında pozitif yönde bir ilişki mevcuttur. Ottaviani ve Vandone (2011), Turinetti ve Zhuang (2011), Anderlani ve diğerleri (2012), tarafından yapılan çalışmalarda, eğitim düzeyinin borçlanmayı azaltan bir faktör olduğu tespit edilmiştir. Walker (1996) tarafından yapılan çalışmada psikolojik ruh halinin borçlanmayı ya da borçtan uzak durmayı doğrudan etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Polin (1988) tarafından yapılan çalışmada borçlanmaya karşı olan iyimser tutumun ve demografik değişkenlerin borçlanma üzerinde etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2.6. Fiyat Değişimleri

Mutlak geliri sabit kalan veya fiyat artışlarının altında bir artışla artan hanehalklarının geliri reel anlamda azalmış demektir. Endeks değerlerinin gelire göre daha fazla artış göstermesi, hanehalklarının yaşam koşullarını zorlaştıracaktır. Belirli süreden sonra bu sürecin devam etmesi durumunda, hanehalkları daha önceki dönemdeki yaşam koşullarını tekrar elde etmek için ya gelirlerini artıracak alternatif faaliyetlere yönelecekler ya da gelecek dönemde elde edecekleri gelirlerini şimdiki dönemde kullanma kararı alarak borçlanacaklardır. Meng ve diğerleri (2013) tarafından yapılan çalışmada enflasyon ile borçlanma arasında negatif yönlü bir ilişki

belirlerken, Ogawa ve Wan'ın (2007) Japonya'da yaptığı araştırmada finansal kriz sonrası maddi duran varlıkların piyasa değerlerindeki azalışa bağlı olarak arsa ve konut alımlarındaki talep artmıştır. Artan talebe bağlı olarak hanehalkı borcunda da artış gözlemlenmiştir.

3. LİTERATÜR TARAMASI VE UYGULAMA

Hanehalkı borçluluğuyla ilgili yurtdışında birçok çalışma yapılmıştır. Ancak, Türkiye'de yapılan çalışmalarda genel olarak kredi kartı borcu veya bireysel kredi borçları ele alınmıştır.

3.1. Literatür Taraması

Meng ve diğerleri (2013), Avustralya hanehalklarının borçluluk belirleyicilerini araştırmışlardır. CVAR modelini kullanarak Avustralya üzerinde yapılan anket verilerini analiz etmişlerdir. Yapılan analizde konut fiyatlarının, GSYH'nin ve ekonomideki nüfusun hanehalkı borçluluğu üzerinde pozitif etkisinin olduğu, faiz oranı, işsizlik oranı, yeni konut sayısı ve enflasyonun ise negatif etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Duman (2013), Basit Kaleckian Model kullanılarak Türkiye hanehalkının borçluluk yapısının gelecekte bir krize neden olup olmayacağına yönelik bir çalışma yapmıştır. 2003 – 2012 yıllarına ait harcanabilir gelir, hanehalkı borcu ve faiz ödemeleri verilerini kullanarak yaptığı çalışmada, düşük ev sahipliği oranları ve borçlanmaların reel maliyetinin yüksek olmasının da etkisiyle, borç yükü içindeki ekonominin denge büyüme oranlarının gelecek dönemde daha düşük seyirde gerçekleşeceğini ileri sürmüştür. Denge büyüme oranının düşük düzeyde gerçekleşmesi hanehalklarının borçlanma kapasitesini daraltacak, geri ödemelerdeki kısır döngü geri bildirimleri tetikleyecektir. Bu durum da toplam talebi ve büyümeyi bastıracaktır.

Keese (2012) tarafından, Alman Sosyo-Ekonomik Panel verileri kullanılarak yapılan ekonometrik analizde, nesnel bir borç yükü ile karşı karşıya olan hanehalklarının borç algısı değerlendirilmiştir. Analiz sonucunda borç yükünün, mevcut gelir, geçim düzeyi ve borçlanma imkânı üçlüsünden etkilendiği, ancak bunların dışında, finansal olmayan faktörlerin ve gelecekteki gelir beklentisinin de borçlanmayı etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca, kadınların erkeklere oranla daha fazla kişisel borçlanma içinde oldukları gözlemlenmiştir. Analiz sonuçlarından bir diğeri de işsizliğin, borç yükünü daha da ağırlaştırarak kronik bir etken olduğudur.

Anderlani ve diğerlerinin (2012), 3102 İtalyan vatandaşıyla anket yaptıkları çalışmanın sonucunda üç sonuca varmışlardır. Birincisi, kredi imkânları borçlanmayı artırmada doğrudan etkilidir. İkincisi, ileriye düşünerek hareket etmeyen bireyler, planlı yaşayan bireylere oranla daha fazla borçlanma içindedirler. Son olarak, yüksek eğitim düzeyi borçlanmayı azaltan olumlu bir etkendir.

Alfaro ve Gallardo (2012), 2007 yılı anket verilerini analiz ederek Şili’de bir çalışma yapmışlardır. Bu çalışmada hanehalklarını gelir düzeylerine göre, yüzde 20’lik dilimlere ayırmışlar ve gelir düzeyi ile borçluluk ilişkisini incelemişlerdir. Hanehalklarının borçlanmalarının kaynağında gelir seviyelerinin eğitim düzeyinin ve banka hesaplarına sahip olmanın etkili olduğunu gözlemlemişlerdir.

Turinetti ve Zhuang (2011), 1980 -2010 yılları arasındaki üç aylık verileri kullanarak Amerikan hanehalkı borcunu etkileyen faktörleri incelemişlerdir. Yaptıkları bu çalışmada, işsizlik oranının, faiz oranının, kişi başı harcanabilir gelirin, emekli nüfusun payının ve eğitim düzeyi artışının, borçlanma ile negatif ilişki içerisinde olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bunun yanı sıra, konut fiyatları, tüketici güveni ve çalışan nüfusun borçlulukla pozitif ilişki içerisinde olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Ottaviani ve Vandone (2011), yaş, eğitim düzeyi, gelir, servet ve iş durumu gibi geleneksel ekonomik belirleyicileri kontrol ederek hanehalklarının borçlanmasındaki duygusal faktörlerin rolünü incelemişlerdir. 445 Kafkas kökenli vatandaş üzerinde yaptıkları araştırmada, geleneksel ekonomik belirleyiciler ile borçluluk arasında doğru orantılı bir ilişkinin olduğu teyit edilmiştir. Ayrıca, teminatsız tüketici kredilerinin, plansız davranışları artırdığı, bunun sonucunda da borçlanmanın arttığı tespit edilmiştir.

Mewse ve diğerleri (2010) tarafından İngiltere’de yapılan anket çalışmasına göre, borçlu ve borçlu olmayan gruplar arasında demografik farklılıkların olduğu doğrulanmıştır. Borcu yüksek olan hanehalkı bireylerinin, borcu olmayan hanehalkı bireylerine oranla iyimserliklerinin ve finansal açıdan kendilerine olan saygılarının azaldığı tespit edilmiştir.

Keese (2009), Alman Sosyo Ekonomik Paneli verilerini kullanarak hanehalkı borcunu belirleyen faktörleri incelemiştir. Elde ettiği sonuçlara göre, çocuk sayısındaki artış hanehalkı borçluluğunu artırmaktadır. İşsizlik gelir kaybına neden

olduğu için borçluluğu ağırlaştırmaktadır. Beklenmeyen şokların direkt etkisi yoktur. Fakat şoklar, hanehalklarının bileşimindeki değişimlerle birlikte geldiğinde, bununla ilişkili gelir şoku hanehalkının finansal kırılganlığını artırmaktadır. Son olarak, nispi aşırı borçluluğunun ana belirleyicisi, ev kredisidir.

Özkoç ve Üçdoğruk (2008), nested logit modeli kullanarak 2003 yılı Türkiye hanehalkı bütçe anketi verilerini analiz etmişlerdir. Analiz sonucunda hanehalkı gelirinin artmasına bağlı olarak hanehalkı borcunun azaldığını tespit etmişlerdir. Ayrıca kentsel alanlarda yaşayanların banka kaynaklı borçlarının çoğunlukta olduğunu ancak kırsal alanlarda yaşayanların genellikle yakın çevrelerine borçlandıklarını gözlemlemişlerdir.

Montgomerie (2006) tarafından ABD, İngiltere ve Kanada ülkeleri üzerinde yapılan çalışmada, bu ülkelerdeki kamu politikalarının hanehalkı borçluluğuna etkisi araştırılmıştır. Yapılan çalışmada kredi arzını artıracak şekilde düzenlenen kamu politikalarının kredi talebini artırdığı, hanehalkı borçluluğunun artmasında uygulanan politikaların direkt etkili olduğu ortaya konulmuştur. Enflasyonist olmayan büyüme elde etmek için uygulanan politikaların, hanehalkı borcunun artışını önemli derecede etkilediği savunulmuştur.

Crook (2001), Del Rio ve Young (2005) ile Crook ve Hochguertel (2005) tarafından yapılan çalışmalarda, varlıklarla borç talebi arasında pozitif bir ilişkinin olduğu saptanmış, ancak İtalya için yapılan çalışmalarda varlık seviyesindeki artışın belirli bir seviyeden sonra borç talebini azalttığı gözlemlenmiştir. Ayrıca, yapılan araştırmalarda borç talebinin coğrafi bölgelere ve hanehalkının büyüklüğüne göre değiştiği saptanmıştır.

Arvai ve Toth (2001)'a göre, genç hanehalkı işsizliğe yönelik belirsizliğin olmadığı durumlarda gelecek dönem kazançlarının artacağı beklentisi ile daha fazla kredi talebinde bulunmaktadır. Ayrıca, genç bireyler ile orta yaş ve üstü bireylerin risk algularında farklılık vardır. Genç bireyler kredi kullanma konusunda daha fazla riski göze almaktadırlar.

3.2. Uygulama

Son zamanlarda gündeme gelen kredi genişlemesi, kredi kartı ve bireysel kredi borçlarının ödenememesi/ödenmemesi gibi durumlar, ekonomik anlamda ciddi riskler içermektedir. Bu nedenle, borçlanmaya kaynak teşkil eden temel faktörlerin belirlenmesi, olası olumsuz ekonomik sonuçlara karşı tedbir almayı mümkün

kılabilecektir. Hanehalklarının borçlanmalarına neden olan faktörleri tespit etmek bu açıdan önemlidir.

Fethiye ilçe sınırları içerisindeki tüm yerleşim yerleri araştırmanın kapsamına dâhil edilmiştir. İlçe merkezinde ve kırsal yerleşim yerlerinde yaşayan hanehalkı bireylerine tesadüfî örnekleme yöntemi ile anket soruları yöneltilmiştir. Anket sonuçlarını doğru yansıtması açısından hanehalkını oluşturan bireylerden sadece birine anket uygulanmıştır. Araştırmada borcu olan hanehalklarının borçlanmalarına sebep olan faktörler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle, anket sorularına cevap veren katılımcılardan borcu olmadığını belirtenler de araştırma kapsamı dışında tutulmuştur. Toplam 46 sorulu bir anket formu hazırlanmış ve ilk aşamada 103 kişiye yöneltilerek sonuçların güvenilirliğini test etmek maksadıyla ön uygulama yapılmıştır. Anket sonuçlarının güvenilirliği ölçüldükten sonra, 900 adet anket formu daha dağıtılarak toplam 1.003 kişiye ulaşılmıştır. Sorunlu anket formları ile katılımcılardan borcu olmayanlar da araştırma kapsamı dışında tutulmuştur. Borcu olduğunu söyleyen toplam 608 katılımcının verdiği cevaplar analize tabi tutulmuştur. Çalışmanın veri seti on dört bağımsız değişken ile dokuz kategorili bağımlı değişkenden oluşmaktadır. Son yedi bağımsız değişken likert tipi sorulara verilen yanıtların faktör analizine tabi tutulmasıyla elde edilmiştir.

Tablo.3: Veri Seti Tablosu

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişkenler
Hanehalkının Kalan Borcu	X ₁ : Hanede Yaşayan Toplam Birey Sayısı X ₂ : Hanede Yaşayan Toplam Bağımlı Kişi Sayısı X ₃ : Aynı ya da Nakdi Yardım Alınıyor mu? X ₄ : Haneye Giren Toplam Aylık Gelir X ₅ : Gayrimenkul Sahipliği X ₆ : Menkul Kıymet Sahipliği X ₇ : Konuttaki Oturma Durumu X ₈ : Tüketici Güveni* X ₉ : Rasyonel Davranış* X ₁₀ : Tercihler* X ₁₁ : Piyasa Bilgisi* X ₁₂ : Borçlanma İmkânı* X ₁₃ : Düzenli Gelir* X ₁₄ : Enflasyon Beklentisi*

* Faktörlerin elde edildiği sorular çalışma sonunda yer almaktadır.

Hanehalkının Kalan Borcu: Hanehalkının kalan borcu araştırmanın bağımlı değişkenidir. Ankete katılanlara borçlarının olup olmadığı sorulmuş ve on farklı seçenekle cevap vermeleri istenmiştir. Seçeneklerden ikisini ‘yok’ ve ‘100.001 TL ve üzeri’ cevapları oluştururken, diğer cevaplar 1 TL ile 100.000 TL arasında farklı borç

tutarlarından oluşmaktadır. Bu soruya ‘yok’ şeklinde cevap verenler analize dâhil edilmemiştir.

Hanede Yaşayan Toplam Birey Sayısı: Katılımcılara, hanelerinde kaç kişinin yaşadığı sorulmuştur. Haneye giren gelir miktarının sabit olması durumunda hanede yaşayan kişi sayısı arttıkça, hanedeki kişi başına düşen gelir miktarı azalacaktır. Bu nedenle hanede yaşayan birey sayısındaki artışın hanehalkı borcunu artıran faktörlerden biri olduğu düşünülmektedir.

Hanede Yaşayan Bağımlı Kişi Sayısı: Katılımcılara hanelerinde yaşayan 15 yaşın altında ve/veya 64 yaşın üzerinde yaşayan bireylerin sayısı sorulmuştur. 15 yaşın altındaki ve 64 yaşın üzerindeki kişiler bağımlı nüfus olarak tanımlanmıştır. Hanede yaşayan bağımlı birey sayısındaki artışın hanehalkı borcunu artıran faktörlerden biri olduğu düşünülmektedir.

Ayni, Nakdi Yardım: Katılımcılara ayni ya da nakdi yardım alıp almadıkları sorulmuştur. Ayni ya da nakdi alan hanehalkı bireylerin ihtiyaç sahibi olduğu, buna bağlı olarak ayni ya da nakdi yardım almanın, hanehalkı borcunu etkileyen bir faktör olduğu düşünülmektedir.

Haneye Giren Toplam Aylık Gelir: Katılımcılara hanelerine giren aylık toplam gelir miktarı sorulmuştur. Borçlanmayı etkileyen faktörlerden biri gelir yetersizliği iken, bir diğeri de gelir artışıdır. Hanehalkı gelirlerindeki artışın hanehalkı borcundaki artışa etkisi olduğu düşünülmektedir.

Gayrimenkul Sahipliği: Katılımcılara gayrimenkullerinin olup olmadığı sorusu sorulmuş, ‘yok’, ‘konut/yazlık/villa’, ‘arsa/arazi’ ve ‘diğer’ seçeneklerinden birini işaretlemeleri istenmiştir. Gayrimenkul sahipliğinin hanehalkı borcunu artıran faktörlerden biri olduğu düşünülmektedir.

Menkul Kıymet Sahipliği: Katılımcılara menkul kıymet yatırımlarının olup olmadığı sorulmuş, ‘yok’, ‘araba’, ‘altın/döviz/hisse senedi’, ‘emeklilik fonu/mevduat hesabı’ ve ‘diğer’ seçeneklerinden birini işaretlemeleri istenmiştir. Menkul kıymet sahipliğinin hanehalkı borcunu artıran faktörlerden biri olduğu düşünülmektedir.

Konuttaki Oturma Durumu: Katılımcılara oturdukları evin sahibi olup olmadıkları sorulmuştur. Konut sahipliği hanehalklarının harcanabilir gelirlerini artıran bir etmen iken, kira gideri ise harcanabilir gelirin azalmasına neden olmaktadır. Hanehalklarının ev sahibi olma durumlarının başka alanlara yatırım yapmalarına

olanak sağladığı için hanehalkı borcunu artıran faktörlerden biri olduğu düşünülmektedir.

Enflasyon beklentisi, borçlanma imkânı, düzenli gelir, piyasa bilgisi, tercihler ve rasyonel davranış bağımsız değişkenleri 21–46 arasındaki sorulara verilen cevapların faktör analizine tabi tutulması sonucu elde edilmiştir. Faktör analizi öncesinde katılımcıların 30. soruya verdikleri cevaplar ters çevrilmiş ve katılımcıların gözden kaçırdığı bazı sorular için kayıp veri atanmıştır.

Tablo.4: KMO ve Bartlett Testi Sonuçları

KMO ve Bartlett Testi		
Kaiser-Mayer-Olkin Örnekleme Uygunluk Ölçüsü		,789
Bartlett Küresellik Testi	Ki-Kare	4546,447
	St.	325
	Sig.	0,000

Analiz sonuçlarının güvenilirliğini ve geçerliliğini ölçmek amacıyla katılımcılara sorulan likert yapıdaki 26 soru KMO (Kaiser-Mayer-Olkin) ve Bartlett testine tabi tutulmuştur. KMO testi sonucu 0,79'dur. Bartlett testi sonucunda elde edilen sigma değeri de 0,01'den küçüktür.

Hazırlanan anket soruları 103 kişiye yöneltilerek ön uygulama yapılmış, ankete katılanların verdiği cevaplar SPSS 22.0 paket programında Cronbach Alfa yöntemi ile güvenilirlik analizine tabi tutulmuştur. Ön anket sonucu bazı soruların katılımcılar tarafından yanlış anlaşıldığı görülmüş ve bu sorular yeniden düzenlenmiştir. Bazı sorular için hazırlanan kategori sayısı artırılmış ya da azaltılmıştır. Sorulardan birkaç tanesi ise anket formundan tamamen çıkartılmıştır. Tabloda görüldüğü üzere alfa katsayısı 0,799 olarak bulunmuştur. Düzenlemelerden sonra alfa katsayısı 0,810'a yükselmiştir.

Tablo.5: Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Ön Uygulama Güvenilirlik Analizi		Düzenlemeler Sonrası Güvenilirlik Analizi	
Cronbach Alfa	Soru Sayısı	Cronbach Alfa	Soru Sayısı
,799	32	,810	27

Ankete katılanların yüzde 58,4'ü erkeklerden oluştururken, yüzde 41,6'sını kadınlar oluşturmaktadır. Ankete katılanların yüzde 34,8'si 30 yaşın altında, yüzde 32,2'si 30–40 yaş aralığında ve yüzde 33'ü 40 yaşın üzerindedir. Ankete katılanların büyük çoğunluğu ilçe merkezinde ikamet etmektedir. İlçe merkezinde yaşayanların sayısı tüm örneklemin beşte dördünü oluşturmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğunu yüzde 34,2 ile lise mezunları oluştururken, ilkökul mezunları yüzde

15,1'ini, ortaokul mezunları yüzde 17,2'sini, ön lisans mezunları yüzde 16,4'ünü ve lisans ya da lisansüstü mezunları da yüzde 17,1'ini oluşturmaktadır.

Ankete katılanların üçte ikisi evlidir. Kalan üçte biri ise büyük çoğunluğu bekârlar olmak üzere ayrı yaşayanlardan, boşananlardan ve dullardan oluşmaktadır. Ankete katılanların yüzde 55,2'si hanehalkı revidir. Yüzde 42,9'u ise hanehalkı revidin eşi ya da çocuğudur. Ankete katılanların yüzde 62,1'i üç ya da dört kişilik hanehalkına sahiptir. Yüzde 7,1'i yalnız yaşamaktadır, yüzde 14'ü beş ve beşten daha fazla kişinin yaşadığı hanehalklarına sahiptir. Katılımcıların yüzde 54,2'sinin hanesinde 15 yaşın altında birey bulunmazken yüzde 17,1'inde en az iki tane 15 yaşın altında birey yaşamaktadır. Katılımcıların yüzde 28,7'sinin hanesinde bir tane 15 yaşın altında birey yaşamaktadır. Katılımcıların yüzde 86,4'ünün hanesinde 64 yaşın üstünde birey bulunmamaktadır. Ankete katılanların yüzde 12'sinin hanesinde birden fazla kişi çalışırken, yüzde 88'lik kısmında sadece bir kişi çalışmaktadır.

Özel sektörde ücret ya da maaş karşılığında çalışanların oranı yüzde 41,2 olup, katılımcıların büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır. Tarım alanında faaliyet yürütenlerin oranı yüzde 5,7'dir. Serbest çalışanların örneklem içindeki payı yüzde 18,4, kamu çalışanların payı yüzde 15,9'dur. Hanehalkı borcu üzerinde birinci derecede etkisi olduğu düşünülen hanehalkı gelirine bakıldığında, katılımcıların yüzde 13,8'inin 1.000 TL'nin altında gelir elde ettiği, yüzde 44'ünün 1.001 TL – 2.500 TL arasında gelir elde ettiği, yüzde 29,6'sının 2.501 TL – 5.000 TL arasında gelir elde ettiği görülmektedir. Katılımcıların yüzde 12,6'sı ise 5.000 TL'nin üzerinde gelir elde etmektedir. Katılımcılardan yüzde 6,7'si ayni ya da nakdi yardım aldığını belirtirken yüzde 93,3'lük kısmının yardım almadığını görülmektedir.

Ankete katılanların yüzde 57,1'i kendi evinde oturmakta iken yüzde 42,9'u lojmanda, kiracı olarak ya da yakınlarına ait evlerde oturmaktadır. Katılımcıların yüzde 63,1'i gayrimenkul yatırımı olmadığını belirtirken, yüzde 21,8'i arsa/arazi yatırımı olduğunu, yüzde 16,6'sı konut/villa/yazlık yatırımı olduğunu belirtmiştir. Ancak anket sürecinde katılımcıların borçlarına ilişkin verileri rahatlıkla söylerken, gelir ve varlık yapılarına ilişkin verileri söylemekten kaçındıklarını belirtmekte yarar vardır. Aynı şekilde katılımcıların yüzde 51,1'i menkul kıymet yatırımlarının olmadığını belirtmiştir. Araba sahibi olduğunu söyleyenlerin oranı yüzde 39,2'dir.

Anket çalışmasında hanehalkının yüzde 25,6 sınıfın yakınlarına borcu olduğu görülmektedir. Katılımcıların yüzde 40,8'i kredi kartı taksitlerinin olduğunu, yüzde 19,7'si konut kredisi taksitleri olduğunu, yüzde 11,3'ü taşıt kredisi taksitleri olduğunu, yüzde 22,3'ü ihtiyaç kredisi taksitleri olduğunu, yüzde 2,9'u da TOKİ ya da kooperatif taksitleri olduğunu belirtmiştir. Ankete katılanlardan yüzde 3,6'sı diğer seçeneğini işaretlemiştir. Diğer seçeneğini işaretleyenlerin büyük bir kısmı 2B arazi borcu olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların yüzde 26,4'ünün en az iki çeşit borcu vardır.

Araştırmanın bağımlı değişkeni olan hanehalkı borcunu belirlemek amacıyla katılımcılara hanelerin kalan toplam borçlarının ne kadar olduğu sorulmuştur. Katılımcıların yüzde 13,8'nin borcu 1.000 TL'nin altındadır. Yüzde 20'sinin borcu 1.001 TL ile 5.000 TL arasındadır. Yüzde 12,5'inin borcu 5.001 TL ile 10.000 TL arasındadır. Yüzde 17,4'nün borcu 10.001 TL ile 20.000 TL arasındadır. 20.000 TL ve altında borcu olduğunu söyleyen katılımcı sayısı 388'dir. Bu sayı tüm örneklemin yüzde 63,7'sini oluşturmaktadır. 20.001 TL ile 40.000 TL arasında borcunun olduğunu söyleyenlerin oranı yüzde 15'tir. Anket verilerinin analizinde sıralı lojistik regresyon modeli kullanılmıştır. Dokuz kategorili ve sıralı yapıdaki bağımlı değişken ile farklı tür ve sayıdaki kategorilerden oluşan bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin belirlenmesinde en ideal yöntemlerden biri olan sıralı lojistik regresyon modeli kullanılmıştır.

Bu modelin geçerliliğini koruyabilmesi için çoklu bağlantı sorununun olmaması gerekmektedir. Bu nedenle analizden önce analize dâhil edilmesi düşünülen bağımsız değişkenler arasındaki korelasyona bakılmış, yüksek korelasyonun gözleendiği değişkenler analize dâhil edilmemiştir. Ayrıca modelin geçerliliğini koruyabilmesi için her kategorideki gözlem sayısının da yeterli düzeyde olması gerekmektedir. Bu nedenden dolayı gözlem sayısı az olan bağımsız değişken kategorileri birleştirilmiştir. Analizden önce yapılan bir diğer işlem de bağımsız değişkenler için türetilen kukla (gölge) değişkenlerdir. Analiz sonuçlarını yorumlayabilmek için kukla değişken türetmek gerekmektedir. Analiz sonuçlarının güvenilirliğini test etmek amacıyla LR (olabilirlik oran) testi ve uyum iyiliği testi uygulanmaktadır. Uyum iyiliği değişkenlerin gerçek gözlemleri ne kadar iyi temsil ettiğini göstermektedir. Bu kriterlerin dışında model seçiminde log-olabilirlik ve olasılık istatistiği kullanılmaktadır. Model seçiminde bilgi kriterlerinin ve LR

istatistiğin en küçük değerleri dikkate alınırken, log olabilirlik istatistiğinin en büyük değeri dikkate alınmaktadır (Şen, 2006: 15). LR istatistiği olasılığının 0,05’den küçük olması modelin geçerliliğinin ve güvenilirliğinin göstergesidir (Çemrek ve Burhan, 2014: 55).

Analiz sonucuna bakıldığında, hanede yaşayan birey sayısının, hanede yaşayan 15 yaşın altındaki ya da 64 yaşın üzerindeki bağımlı birey sayısının, hanehalkı bireyinin yardım alıp almamasının ve araba, altın, emeklilik fonu gibi menkul kıymet sahipliğinin borçlulukla anlamlı bir ilişki içerisinde olmadığı görülmektedir. Likert tipteki sorulara verilen yanıtlardan elde edilen yedi faktörden sadece düzenli gelir ile hanehalkı borcu arasında anlamlı bir ilişki belirlenmiştir. Tüketici güveni, rasyonel davranış, tercihler, piyasa bilgisi, enflasyon beklentisi, borçlanma imkânı gibi bağımsız değişkenler ile hanehalkı borcu arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Gelir, düzenli gelir, gayrimenkul sahipliği ve konut sahipliği bağımsız değişkenleri ile hanehalkı borcu bağımlı değişkeni arasında anlamlı bir vardır. Bağımsız değişkenler için türetilen kukla değişkenlerde temel sınıf olarak ilk kategoriye temsil eden kukla değişken seçilmiştir. Hanehalkı borcu ile anlamlı ilişki içerisinde olduğu görülen ‘Aylık gelir’ bağımsız değişkeninde ‘GELİR1’ kategorisi, ‘gayrimenkul sahipliği’ bağımsız değişkeninde ‘GAYRİMENKUL1’ kategorisi, ‘konut sahipliği’ bağımsız değişkeninde de ‘kiracı’ kategorisi referans kategori olarak ele alınmış ve modele dâhil edilmemiştir.

Tablo.6: Sıralı Lojistik Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	Katsayısı	Std. Hata	z-İstastistik	Olabilirlik	e ^x
BIREYSAYISI	-0.005966	0.091166	-0.065438	0.9478	-
BAGIMLIKISI	0.105903	0.108255	0.978272	0.3279	-
YARDIM	-0.097616	0.399264	-0.244489	0.8069	-
GELIR2	1.010110	0.189559	5.328742	0.0000*	2,7458
GELIR3	0.966782	0.312630	3.092412	0.0020*	2,6294
GELIR4	1.842464	0.460601	4.000130	0.0001*	6,3117
GELIR5	1.448218	0.553036	2.618669	0.0088*	4,2553
GELIR6	0.102609	0.216809	0.473268	0.6360	-
MENKUL2	-0.064046	0.288883	-0.221703	0.8245	-
MENKUL3	-0.254836	0.372977	-0.683248	0.4944	-
GAYRIMENKUL2	-1.139665	0.264903	-4.302197	0.0000*	0,3199
GAYRIMENKUL3	0.013167	0.484952	0.027150	0.9783	-
GAYRIMENKUL4	-0.388669	0.189813	-2.047636	0.0406**	0,6780
TUGE	0.002354	0.100637	0.023396	0.9813	-
RASYO	0.026239	0.092324	0.284200	0.7763	-
TERCIHLER	0.051791	0.092242	0.561475	0.5745	-
PIYASA	-0.051272	0.093251	-0.549822	0.5824	-
BORCLANMA	-0.068001	0.094671	-0.718289	0.4726	-
DUZENLIGELIR	-0.290297	0.084405	-3.439347	0.0006*	0,7481

ENFLASYON	-0.191732	0.242564	-0.790437	0.4293	-
EVSAHİBİ	-0.280293	0.167761	-1.670789	0.0948***	0,7556
LOJMANDİGER	-0.298847	0.259231	-1.152818	0.2490	-
Sözde R ²	0.073324		Log Olabilirlik		-847.7140
LR İstatistik	134.1522		Yapılandırılmış Log Olabilirlik		-914.7901
LR İstatistik Olabilirliği	0.000000		Ort. Log Olabilirlik		-1.391977

* % 1 önem düzeyinde, ** % 5 önem düzeyinde, *** % 10 önem düzeyinde anlamlı.

Aylık Gelir: Aylık gelir bağımsız değişkeni altı kategoriden oluşmaktadır. GELİR1: 1–1.000 TL arasında gelire sahip olanları, GELİR2: 1.001 – 2.500 TL arasında gelire sahip olanları, GELİR3: 2.501 TL–5.000 TL arasında gelire sahip olanları, GELİR4: 5.001 – 7.500 TL arasında gelire sahip olanları, GELİR5: 7.501 – 10.000 TL arasında gelire sahip olanları ve GELİR6: 10.000 TL'nin üzerinde gelire sahip olanları temsil etmektedir.

Aylık gelir bağımsız değişkeninin her kategorisinde katsayı değeri pozitif işaretlidir. Katsayı değerinin pozitif işaretli olması hanehalkı bağımlı değişkeni ile aylık gelir bağımsız değişken kategorilerinin doğru orantılı bir ilişki içerisinde olduğunu göstermektedir. Analizde GELİR1 kategorisi referans kategori olarak seçilmiştir ve 1-1.000 TL arası geliri olanları temsil etmektedir. 1-1.000 TL arası geliri olanlar ile 10.000 TL'nin üzerinde geliri olanlar arasında borçlanma açısından farklılık yoktur. Geliri 1.001 TL – 10.000 TL arasında olan gelir gruplarının tamamı borçlulukla anlamlı bir ilişki içerisindedir. Bu gruplar içerisinde en yüksek fark, geliri 5.001 TL -7.500 TL arasında olan dördüncü gelir grubundadır. Bu gelir grubundaki hanehalklarının birinci gelir grubundaki hanehalklarına göre borçluluk miktarı 6,31 kat daha fazladır. Bu grubu ikinci sırada 7.501 TL – 10.000 TL arası gelire sahip olan hanehalkları takip etmektedir. Bu gruptaki hanehalkları birinci gelir grubundaki hanehalklarına oranla 4,25 kat daha fazla borçluluk içerisindedir. Hanehalkı geliri 1.001 TL – 2.500 TL arasında olanlar ile 2.501 TL -5.000 TL arasında olanlar birinci gelir grubuna göre kalan borç değişkenine verdikleri yanıt daha büyüktür. İkinci gelir grubunda yer alanların borçluluğa verdikleri yanıt birinci gelir grubundakilere göre 2,75 kat fazladır. Üçüncü gelir grubundakiler ise birinci gelir grubundakilere göre 2,63 kat daha fazla borçluluk içerisindedir. İkinci ve üçüncü gelir grubundakilerin borçlanma olasılıkları birbirine oldukça yakındır. Gelir grupları içerisinde en yüksek borçluluk içerisinde olan dördüncü gelir grubu ile onu takip eden beşinci gelir grubu bireyleri büyük çoğunlukla hanede hem erkeğin hem de kadının çalıştığı çocuklu ya da çocuksuz çiftlerden oluşmaktadır.

Gayrimenkul Sahipliği: Gayrimenkul sahipliği bağımsız değişkeni dört kategoriden oluşmaktadır. Referans kategori olarak seçilen GAYRİMENKUL1 kategorisi hiçbir gayrimenkülü olmayanları kapsamaktadır. GAYRİMENKUL2 kategorisi arsa ya da araziden en az birine sahip olanları, GAYRİMENKUL3 kategorisi konut, villa ya da yazlıktan en az birine sahip olanları ve GAYRİMENKUL4 kategorisi de ‘diğer’ seçeneğini işaretleyenlerden oluşmaktadır. Diğer seçeneğini işaretleyenlerin büyük bir kısmı 2B arazisini gayrimenkul sahipliği olarak nitelendirmiştir. Gayrimenkul kategorilerinin katsayı değerlerine bakıldığında negatif işaretli olduğu görülmektedir. Katsayı değerlerinin negatif işaretli olması hanehalkı borcu bağımlı değişkeni ile gayrimenkul sahipliği bağımsız değişkeninin kategorileri arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Konut, villa ya da yazlıktan en az birine sahip olanlar ile gayrimenkul sahibi olmayanlar arasında borçluluk yönünden bir farklılık yoktur. Arsa ya da arazi sahibi olan hanehalkları, herhangi bir gayrimenkülü olmayan hanehalklarına göre daha az borçluluk içerisindedirler. Bu grupta yer alanların birinci grupta yer alanlara göre borçluluk miktarı 0,32 kat daha düşüktür. 2B arazisine sahip hanehalkları (diğer seçeneğini işaretleyenler) da gayrimenkülü olmayanlara göre 0,68 kat daha az borçluluk içerisindedirler. İkinci ve dördüncü grupta yer alan bireyler büyük çoğunlukla kırsal kesimde yaşayan bireylerdir.

Düzenli Gelir: Düzenli gelir bağımsız değişkeni, likert yapıdaki sorulardan türetilmiş bir faktördür. Katılımcıların 39., 40. ve 41. sorulara verdikleri cevapları içermektedir. Bu sorulara verilen cevapların aritmetik ortalaması 3,70’dir. Hanehalklarının elde ettikleri gelirin zorunlu ihtiyaçlarını ve taksitlerini karşılamaya yettiğini ve beklenmeyen bir durum olmadıkça mevcut işyerinde çalışmaya devam edebileceklerini gösteren bu değişkenin analiz sonucunda elde edilen katsayı değeri negatiftir. Düzenli gelir değişkeni ile borçluluk değişkeni arasında ters yönlü bir ilişki söz konusudur. Hanehalklarının düzenli gelir sahibi olmaları borçluluklarını azaltan etkidir. Düzenli gelir sahibi olan hanehalkları 0,75 kat olasılıkla daha az borçluluk içerisindedir.

Konut Sahipliği: Konut sahipliği bağımsız değişkeni üç kategoriden oluşmaktadır. Katılımcılara oturdukları evdeki durumları sorulmuş, ‘KİRACI’, ‘EV SAHİBİ’, ‘LOJMAN ve DİĞER’ seçeneklerinden birini işaretlemeleri istenmiştir.

Lojman ve diğer seçeneğini işaretleyen katılımcı sayısının az olması nedeniyle bu iki kategori birleştirilmiş ve toplamda üç kategori elde edilmiştir. Analizin referans kategorisi 'kiracı' olan hanehalklarıdır. Kiracı olan hanehalkları ile lojman ve diğer seçeneğini işaretleyen hanehalkları arasında borçluluk açısından bir farklılık gözlenmemiştir. Ancak ev sahibi olan hanehalkları ile kiracı olan hanehalkları arasında borçluluk açısından anlamlı bir farklılık vardır. Ev sahibi kategorisinin katsayı değeri negatif işaretlidir. Ev sahibi olan hanehalklarının kiracı olan hanehalklarına oranla 0,76 kat daha az borçluluk içerisinde olma ihtimalleri vardır.

4. SONUÇ

Tüketimi teşvik edici politikalar uygulamak üretimi artırmada büyük rol üstlenmektedir. Ancak, üretimi artırmak maksadıyla uygulanan politikaların piyasadaki yansımalarının iyi gözlenmesi gerekmektedir. Borçlanmanın hangi düzeyinin kabul edilebilir olduğunun saptanması geleceğin büyük ekonomik riskler içermemesi açısından önemlidir. Türkiye'de ekonomik yönden hemen hemen her alanda olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Bu olumlu gelişmelerin sürekliliğinin sağlanabilmesi için ekonomideki tüm karar birimlerinde işleyişin sorunsuz olması gerekmektedir. Ancak ekonomik karar birimlerinden biri olan Türkiye hanehalklarının borçluluğunda meydana gelen büyük artış, son yıllarda ismi anılmaya başlanan Varlık Yönetim Şirketlerinin alacakları ve zorunlu olmayan tüketim maddelerinin ithalatında meydana gelen artış, gelecek dönemde açığa çıkacak ekonomik sorunların sinyalleri olabilir. Duman (2013) tarafından yapılan çalışmada hanehalkı borcundaki artışın gelecek dönemde geri ödemelerde kısır geri bildirimleri artıracığı, toplam talebi daraltacağı ve buna bağlı olarak da ekonomik büyüme oranının daha düşük seviyelerde kalacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Borçlanmayı etkilediği düşünülen on dört faktörün analize dâhil edildiği çalışmada dört faktörün borçlulukla anlamlı bir ilişki içerisinde olduğu görülmüştür. Aylık gelir ile hanehalkı borcu arasındaki ilişki pozitif yönlüdür. Borçlanmanın kaynağında, gelir yetersizliği veya yatırım yapma isteği olmak üzere iki temel neden bulunmaktadır. Özellikle dördüncü ve beşinci gelir grubunda yer alan bireylerin diğer gelir gruplarına oranla borçlulukla ilişkisini gösteren katsayı değerlerinin yüksek çıkması borçlanmanın kaynağında gelir yetersizliğinin olmadığını göstermektedir. Geliri 5.001 TL - 10.000 TL arasında olanlar geliri 1 – 5.000 TL arasında olanlara oranla daha fazla borçluluk içerisinde dir. Düzenli gelir, ev sahipliği ve gayrimenkul

sahipliği ile hanehalkı borcu arasındaki ilişki negatif yönlüdür. Kiracı olanlar ev sahibi olanlara göre, gayrimenkulü olmayanlar arsa, arazi sahibi olanlara göre, daha fazla borçluluk içerisindedir. Elde edilen bulgulara bağlı olarak Fethiye’de yaşayan hanehalklarının borçluluklarının temelinde yatırım yapma isteğinin olduğu söylenebilir.

Hanehalkı borcuna etkisi olduğu düşünülen on dört bağımsız değişkenden onunun borçlulukla ilişkisi saptanamamıştır. Tüketici güveninin, borçlanma imkânının ve enflasyon beklentisinin borçlulukla pozitif yönlü bir ilişki içerisinde olması beklenir. Ancak Fethiye’de gerçekleştirilen uygulama sonucunda bu beklentileri doğrulayan sonuçlar elde edilememiştir. Tüketici güveninin belirlemeye yönelik olarak hazırlanan likert tipi sorulara mevcut ekonomik yapıya güvendiği yönünde cevap verenler ile güvenmediği yönünde cevap verenler arasında borçlu kişi sayısı açısından fark olmadığı görülmektedir. Borcu olan katılımcıların yüzde 51,5’i mevcut ekonomik yapıya güvendiğini belirtirken, yüzde 48,5’i güvenmediği yönünde cevap vermiştir. Borçlanma imkânının borçluluğa etkisini belirlemek amacıyla hazırlanan likert tipi sorulara borçlanma imkânı olduğu yönünde cevap verenlerin toplam katılımcılar içerisindeki oranı yüzde 64,5’tir. Borçlanma imkânı olmadığı yönünde cevap verenlerin oranı ise yüzde 35,5’tir. Enflasyon beklentisinin borçluluğa etkisini belirlemek amacıyla hazırlanan likert tipi sorulara gelecek dönemde fiyatların yükseleceği yönünde cevap verenlerin tüm katılımcılar içerisindeki oranı yüzde 60,5’tir. Gelecek dönemde fiyatların yükselmeyeceğini düşünen borçluların oranı ise yüzde 39,5’tir. Rasyonel davranışın borçluluğa etkisini belirlemek amacıyla hazırlanan likert tipi sorulara rasyonel davrandığı yönünde cevap verenlerin tüm katılımcılar içerisindeki payı yüzde 90,5’tir. Borcu olduğunu belirten katılımcılarından yüzde 9,5’i rasyonel davranmadığı yönünde cevap vermiştir. Anket sonuçlarına bakıldığında ilçe merkezinde yaşayanların kırsal kesimlerde yaşayanlara oranla borç büyüklüğü açısından daha fazla borçluluk içerisinde olduğu görülmektedir. İlçe merkezinde yaşayanların en az yüzde 23’ünün 40.000 TL’nin üzerinde borcu vardır. Kırsal kesimlerde bu oran yüzde 13’e düşmektedir.

Hanehalkı borcunun son yıllarda hızlanarak arttığı görülmektedir. Borçluluk mevcut gelire göre daha fazla harcamanın ya da tüketmenin bir sonucudur. Borçlanma açısından bakıldığında hanehalklarının ne kadar gelir elde ettikleri değil; gelirlerine

oranla ne kadar fazla harcadıkları ön plana çıkmaktadır. Özellikle hanehalkı borçluluk türlerine bakıldığında, bankalar başta olmak üzere finansman şirketlerince sunulan kredi imkânlarının etkili olduğu görülmektedir. Finansman şirketlerinin kredi pazarlama faaliyetleri sonucunda toplumun tüm gelir düzeyi gruplarına hitap eden alternatifler oluşmuştur. Buna bağlı olarak en düşük gelire sahip hanehalkları da dâhil olmak üzere tüm gelir düzeylerini temsil eden fertler genel bir borçluluk içerisinde. Fethiye hanehalklarının borçlanmalarını etkileyen faktörlerin araştırıldığı bu çalışmada, elde edilen bulgular da son dönemdeki mevcut durumu tasdikler niteliktedir. Mevcut dönemdeki gelişmeler gözlemlendiğinde hanehalkı borcunun yakın dönemde daha da artacağı, bu nedenle tüketimi artırıcı politikaların tekrar gözden geçirilmesinde yarar olduğu düşünülmektedir.

5- KAYNAKLAR

- Alfaro, R., Gallardo, N. (2012). The Determinants of Household Debt Default, *Revista de Analisis Economico*, 27(1), 55–70.
- Altunöz U. (2014). Tüketim Fonksiyonu ve Türkiye için Gelir-Tüketim İlişkisinin Ampirik Analizi. *International Conference On Eurasian Economies 2014*.
- Anderlon, L., Bacchiocchi, E., Vandone, D. (2012). Household Financial Vulnerability: An Empirical Analysis. *Research in Economics*, 66(3), 284-296.
- Arvai, Z., Toth, I. J. (2001). Liquidity Constraints and Consumer Impatience. *National Bank of Hungary Working Paper, 2001/2*.
- BDDK, (2014). Banka Kartları ve Kredi Kartları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik. (http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Mevzuat/Banka_Kartlari_Kredi_Kartlari_Kanunu/1355422_ekim2014_resmi_gazate.pdf) (Erişim Tarihi: 01.12.2014).
- Chen C., Chivakul M. (2008). What Drives Household Borrowing and Credit Constraints? Evidence from Bosnia and Herzegovina. *IMF Working Paper, No 202*.
- Cox, D., Jappelli, T. (1993). The Effect of Borrowing Constraints on Consumer Liabilities. *Journal of Money, Credit and Banking*, 5(2), 197-213.
- Crook, J. (2001). The Demand for Household Debt in the USA: Evidence from the 1995 Survey of Consumer Finance. *Applied Financial Economics*, 11, 83-91.
- Crook, J., Hochguertel, S. (2005). Household Debt and Credit Constraints: Evidence from OECD Countries. *Credit Research Center, University of Edinburgh Working Paper Series, 05(02)*.
- Çemrek, F., Burhan, E. (2014). Petrol Tüketiminin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisinin Panel Veri Analizi İle İncelenmesi: Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye Örneği. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 6(3), 47-58.
- Çolak, Ö. F., Öztürkler, H. (2012). Tasarrufun Belirleyicileri: Küresel Tasarruf Eğiliminde Değişim ve Türkiye’de Hanehalkı Tasarruf Eğiliminin Analizi. *Bankacılar Dergisi*, 82, 1-43.

- Del Rio, A., Young, G. (2005). The Impact Of Unsecured Debt On Financial Distress Among British Households. *Banco de Espana Working Papers, No.512*.
- Duman, A. (2013). Household Debt Dynamics in Turkey: The Critical Threshold for the Next Crisis. *Turkish Economic Association / ICE-TEA 3rd International Conference Proceedings*
- Düzgün, R. (2009). Türkiye’de Özel Tasarrufun Belirleyicileri. *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi, 32*, 173-189.
- Hüsnüoğlu, N., Güler, A. (2010). Krizin Tüketim Harcamaları Üzerine Etkisi: Giresun İli Uygulaması. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 29(2)*, 197-226.
- Kalkınma Bakanlığı, (2013). Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, Ankara. <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Yaynlar/Attachments/518/Onuncu%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1.pdf>. (Erişim Tarihi: 19.12.2014)
- Keese, M. (2009). Triggers and Determinants of Severe Household Indebtness in Germany. *Department of Economics University, Germany*.
- Keese, M. (2012). Who Feels Constrained By High Debt Burdens? Subjective vs. Objective Measures Of Household Debt. *Journal of Economic Psychology, 33(1)*, 125-141.
- Keynes, J. M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest, and Money. International Relations and Security Networks, Primary Resources*. <http://www.isn.ethz.ch/DigitalLibrary/Publications/Detail/?id=125515&lng=en>. (özgün eser 1936 tarihlidir.)
- Magri, S. (2002). Italian Households’ Debt: Determinants Of Demand And Supply. Temi Di Discussioni. *Bank of Italy, Economic Resarch Working Paper Series, No.14808*.
- Meng, X., Hoang, N., Siriwardana, M. (2013). The Determinants of Australian Household Debt: A Macro Level Study. *Journal Of Economics, 29*, 80–90.
- Mewse, A. J., Lea, S. E., Wrapson, W. (2010). First Steps Out Of Debt: Attitudes and Social Identity as Predictors of Contact by Debtors with Creditors. *Journal of Economic Psychology, 31(6)*, 1021-1034.
- Montgomerie, J. (2006). Giving Credit Where It's Due: Public Policy and Household Debt in the United States, the United Kingdom and Canada. *Policy and Society, 25(3)*, 109-141.
- Ogawa, K., Wan, J. (2007). Household Debt and Consumption: A Quantitative Analysis Based on Household Micro Data for Japan. *Journal of Housing Economics, 16(2)*, 127-142.
- Ottaviani, C., Vandone, D. (2011). Impulsivity And Household Indebtedness: Evidence From Real Life. *Journal of Economic Psychology, 32(5)*, 754-761.
- Özkoç, H., Üçdoğruk, Ş. (2008). Hanenin Borçlanma Tercihinin Nested Logit Model ile Belirlenmesi. *İktisat İşletme ve Finans, 23(268)*, 35-61.
- Özkul, F. U., Tapşın, G. (2010). Kredi Kartı Kullanımı ile Kullanılabilir Gelirin Tüketim Üzerindeki Etkisi ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir Ampirik Çalışma *Muhasebe ve Finansman, 47*, 138–153.
- Pollin, R. (1988). The Growth Of U.S. Household Debt: Demand-Side Influences. *Journal of Macroeconomics, 10(2)*, 231-248.
- Şen, A. (2006). Parasal Krizlere Neden Olan Faktörler: Türkiye Analiz. *Akademik Bakış, 9*, 1-21.

- Tarı, R., Çalışkan, Ş. (2005). Kocaeli İlinde Tüketimin Gelir Hipotezlerinin Analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(2),1-19.
- Taşdemir, M. (2006). Dinamik Genel Denge Modellerinde Zamanlararası Tercihler: İndirgenmiş Fayda Teorisi Ve Yetersizlikleri. *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12, 115-129.
- TUIK, (2011). Türkiye İstatistik Kurumu Temel İstatistikler. (<http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/Hia2011/turkce/metaveri/tanim/index.html>). (Erişim Tarihi:18.05.2014).
- Turinetti, E., Zhuang H. (2011). Exploring Determinants of Household Debt. *Journal of Applied Business Research*, 27(6), 85–92.
- Ünsal, E. M. (2007). *Makro İktisat (7. Baskı)*. Ankara: İmaj.
- VYŞD, (2014). <http://varlikyonetim.org.tr/Varlik-Yonetim-Sirketleri-Niye-Var.html> (Erişim Tarihi: 05.08.2014)
- Walker, C. M. (1996). Financial Management, Coping and Debt in Households under Financial Strain. *Journal of Economic Psychology*, 17(6), 789-807.
- Yamak R., Abdioğlu Z. (2007). Tüketimin Tesadüfî Yürüyüşü: Türkiye Örneği 1987–2006. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7, 69-79.

Faktör	Sr. No	Soru	Aritmetik Ortalama
Tüketici Güveni	21-	Türkiye'nin mevcut ekonomik koşullarının geçmiş dönemlere kıyasla daha iyi olduğunu düşünüyorum.	2,6579
	22-	Türkiye'nin mevcut ekonomik koşullarının iyi olduğunu düşünüyorum.	2,2944
	23-	Türkiye'nin gelecek dönemdeki ekonomik koşullarının mevcut dönemdeki ekonomik koşullardan daha iyi olacağını düşünüyorum.	2,6908
	24-	Mevcut ekonomik koşullarda gelir elde etmek için birçok imkânın olduğunu düşünüyorum.	2,7237
	25-	Türkiye'nin gelecekteki ekonomik koşullarını iyi gördüğüm için borçlanmakta sakınca görmüyorum.	2,3306
	26-	Gelecekteki bireysel koşullarımı iyi gördüğüm için borçlanmakta sakınca görmüyorum.	2,4128
Rasyonel Davranış	27-	Borçlanma kararı alacağımda gelecek dönemde yaşanabilecek olasılıkları dikkate alarak karar veririm.	3,8059
	28-	Borçlanma kararı aldığımda önce planlama yaparım.	3,8289
	29-	Borçlanma kararı aldığımda borç veren kurumların uyguladığı faiz oranlarını ve dosya masraflarını iyice araştırırım.	3,7171
	30-	Borçlanmam gerekiyorsa borçlanırım herhangi bir planlama yapmam.	3,6020
Tercihler	31-	Para biriktirip varlık sahibi olmak yerine, borçlanarak varlık sahibi olmayı tercih ederim.	2,9951
	32-	Ekonomik yönden sıkıntı çekmek yerine borçlanarak gelirim artırmayı tercih ederim.	2,7714
	33-	Kira ödemektense borçlanma faizi ödemeyi tercih ederim.	3,3141
	34-	Borçlanmayı gelecek dönemde elde edeceğim gelir olarak kabul ederim.	2,8421
	35-	Faizine katlanarak borcumu taksit taksit ödemekte bir sakınca görmüyorum.	2,6579
Piyasa Bilgisi	36-	Düzenli olarak haberleri takip ederim.	3,5016
	37-	Düzenli olarak ekonomi haberlerini takip ederim.	3,2714
	38-	Düzenli olarak T.C. Merkez Bankası tarafından yapılan açıklamaları takip ederim.	2,7615
Düzenli Gelir	39-	Beklenmeyen bir durum olmadıkça, hanemize giren gelir zorunlu ihtiyaçlarımızı karşılamaya yeter.	3,4605
	40-	Beklenmeyen bir durum olmadıkça, hanemize giren gelir zorunlu ihtiyaçlarımızı ve taksitlerimizi karşılamaya yeter.	3,2928
	41-	Beklenmeyen bir durum olmadıkça, mevcut iş yerimde çalışmaya devam ederim.	3,8914
Borçlanma İmkânı	42-	Borç veren kurumlar olmasa bile yakın çevrem vasıtasıyla borç bulabilirim.	3,0543
	43-	Bir varlık sahibi olmak istersem, çok kısa sürede borç para bulabilirim.	2,7303
	44-	Mevcut koşullar içerisinde oldukça fazla borçlanma imkânına sahibim	2,7171
Enflasyon Beklentisi	45-	Bir gayrimenkulü şimdi satın almazsam yakın zamanda fiyatında büyük bir artış olmaz.	2,2632
	46-	Bir ürünü şimdi satın almasam bile kısa sürede fiyatında büyük bir artış olmaz.	2,6151